

TARTU ÜLIKOOL
Sotsiaalteaduste valdkond
Johan Skytte poliitikauuringute instituut

Kristo Lepp

**Poliitilistest erimeelsustest tekkinud
energiamaajanduslikud probleemid kahe riigi vahel-
Ukraina ja Venemaa näitel**

Bakalaureusetöö
Juhendaja: Raul Toomla, PhD

Tartu 2026

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite seisukohad, ning kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

..... /töö autori allkiri/

Kaitsmine toimub ...../kuupäev/ kell ...../kellaaeg/ ...../aadress/
auditooriumis ...../number/.

Retsensent: ..... /nimi/ (...../teaduskraad/),
..... /amet/

Lühikokkuvõte

Energia on kujunenud kaasaegses rahvusvahelises poliitikas üheks olulisemaks majandusliku ja poliitilise mõjuvõimu komponendiks. Riigid kasutavad energiavarude kontrolli ning energiatarne suunamist strateegiliste eesmärkide saavutamiseks, muutes energia oluliseks geopoliitiliseks vahendiks. Eriti avaldub see piirkondades, kus riikidevahelised suhted on pingelised ning kus sõltuvus energiaimpordist või -ekspordist mängib määravat rolli poliitiliste otsuste kujundamisel.

Bakalaureusetöö eesmärk on analüüsida, kuidas sõjale eelneval perioodil Venemaa ja Ukraina vahelised poliitilised erimeelsused kujunesid energiapoliitiliseks konfliktiks. Töös kasutatakse sündmusi, mis eelnesid konfliktile, sealhulgas kahe riigi energiasuhete arengut ning mis aitasid kaasa erinevate konfliktide eskaleerumisele. Tähelepanu pööratakse Venemaa tegevusele energiaressursside kasutamisel poliitilise survevahendina ning nende meetmete mõju Ukraina sisepoliitikale ja rahvusvahelisele positsioonile.

Töö peamiseks uurimisküsimuseks on: kuidas kasutas Venemaa energiaressursse poliitilise mõjuvõimu suurendamiseks Ukraina üle? Sellele lisaks otsitakse vastuseid küsimustele, milline oli käsitletava kriisi olemus, millised olid selle peamised etapid ning millisel määral Venemaa poolt korraldatud energia rünnakud Ukrainat mõjutasid?

Töö põhineb kvalitatiivsele juhtumiuuringule, mille raames analüüsitakse teadusartikleid, poliitikaanalüüse, rahvusvaheliste organisatsioonide raporteid ning välispoliitika ekspertide hinnanguid. Antud lähenemine võimaldab terviklikult mõista nii konflikti kujunemise põhjuseid kui ka selle laiemat poliitilist tähendust.

Sisukord

Lühikokkuvõte.....	3
Sissejuhatus	5
Teoreetiline raamistik.....	8
Energiamajandus	8
Energiajulgeolek.....	9
Hübriidsõda.....	10
Hübriidsõja vormid	12
Venemaa suurriigi kuva	15
Metoodika.....	17
Analüüs	22
Ukraina energia sõltuvus	22
2006. aasta kriis	25
2009. aasta kriis	26
Küberrünnakud.....	28
2014. Krimm.....	31
Järeldus.....	33
Kokkuvõte	35
Allikad	37

Sissejuhatus

Venemaa ja Ukraina vahelised suhted on pärast Nõukogude Liidu lagunemist olnud mõjutatud poliitilistest, majanduslikest ja geopoliitilistest vastuoludest (Mearsheimer, 2014). Üheks keskseks pingekohaks on kujunenud energiapoliitika, kuna Venemaa on maailma üks suurimaid maagaasi- ja naftaeksportijaid ning Ukraina on ajalooliselt olnud oluline transiidiriik Venemaa gaasi vahendamisel Euroopasse (Stern, 2006). Sellest tulenevalt on energiatarned mänginud olulist rolli kahe riigi majanduslikus kui poliitilistes suhetes (Balmaceda, 2013).

Energiaressid ei ole rahvusvahelistes suhetes üksnes majanduslikud kaubad, vaid võivad toimida ka välispoliitiliste mõjutusvahenditena (Kuzemko jt, 2022) Venemaa puhul on energiapoliitika olnud oluline osa riigi majanduslikust ja geopoliitilisest strateegiast, võimaldades kasutada maagaasi ja nafta eksporti poliitilise mõju suurendamiseks nii lähiriikides kui ka Euroopas laiemalt (Smith Stegan, 2011). Eriti selgelt on see avaldunud Venemaa ja Ukraina vahelistes suhetes, kus energiatarneid, hinnapoliitikat ning tarnekatkestusi on seostatud ajalooga, poliitiliste pingete ja konfliktidega (Mearsheimer, 2014).

Venemaa ja Ukraina vaheline energiakonflikt hõlmab vaidlusi, energiatarne katkestusi ning hinnakonflikte, mis on peamiselt seotud maagaasiga ning vähemal määral ka naftaga. Need konfliktid said alguse pärast Nõukogude Liidu lagunemist 1990. aastate alguses ning on süvenenud 2000., 2010. ja 2020. aastatel (Stern, 2006: 33). Kuigi energiakonflikte võib käsitleda majanduslike vaidlustena, on mitmed autorid juhtinud tähelepanu sellele, et energiapoliitikal võib olla ka strateegiline ja geopoliitiline mõõde (Kuzemko jt, 2022). Käesolev bakalaureusetöö lähtub seisukohast, et energiaressursse võib kasutada riikidevahelistes suhetes poliitilise mõjutusvahendina ning püüab välja selgitada, millist rolli on energiapoliitika mänginud Venemaa ja Ukraina vaheliste konfliktide kujunemisel.

Uurimisprobleem seisneb küsimuses, mil määral ja milliste mehhanismide kaudu on Venemaa kasutanud energiapoliitikat poliitilise mõjuvõimu suurendamiseks Ukraina suhtes. Kuigi energiajulgeoleku ja Venemaa energiapoliitika teemadel on avaldatud arvukalt uurimusi, on energia kasutamine hübriidse mõjutusvahendina Venemaa ja Ukraina konfliktis pälvinud võrreldes teiste julgeolekuinstrumentidega vähem tähelepanu. Sellest tulenevalt keskendub käesolev uurimus energiapoliitika rollile Venemaa laiemas mõjutustegevuses Ukraina suunal.

Bakalaureusetöö eesmärk on analüüsida Venemaa energiapoliitika mõju Venemaa ja Ukraina konfliktidele ning selgitada, kuidas energiaressursse on kasutatud poliitilise surve ja mõjuvõimu vahendina. Uurimus käsitleb energiakonfliktide kujunemist läbi peamiste sündmuste, sealhulgas energiatarne katkestuste, hinnapoliitika ja teiste energiapoliitiliste meetmete. Töö keskendub toimunud sündmuste analüüsile ega käsitle spekulatiivseid tulevikustsenaariume.

Käesolev töö lähtub teoreetilisest eeldusest, et energiaressursid võivad toimida riikidevahelistes suhetes poliitilise mõjutusvahendina. Töö keskne argument on, et Venemaa on kasutanud oma energiapoliitikat strateegiliselt ajavahemikus 2004-2022 aastatel, et suurendada poliitilist mõju Ukrainale, kasutades energiatarneid ja hinnapoliitikat osana laiemast mõjutustegevusest.

Uurimisprobleemi uuritakse uurimisküsimuste kaudu:

1. Kuidas on Venemaa kasutanud energiaressursse poliitilise surve vahendina Ukraina suhtes?
2. Millist rolli on energiapoliitika mänginud Venemaa laiemas mõjutustegevuses Ukraina suunal?
3. Kuidas mõjutas Ukraina energiasõltuvus Venemaa geopoliitilist mõjuvõimu?

Töö esimeses peatükis defineeritakse uurimuse seisukohalt olulised mõisted. Antakse ülevaade hübriidse mõjutustegevuse kontseptsioonist, selle seosest energiapoliitikaga ning mis viisil see seostub Venemaa imperialistliku kuvandiga. Teises peatükis tutvustatakse töö metoodikat, uurimismeetodeid ja kasutatud allikaid ning käsitletakse uurimistöö piiranguid. Kolmandas peatükis analüüsitakse Venemaa ja Ukraina vahelisi konflikte, lähtudes aastatel 2004–2022 aset leidnud peamistest energiakonfliktidest. Viimases peatükis esitatakse uurimistulemuste kokkuvõtte ja peamised järeldused.

Bakalaureusetöö teema on aktuaalne, kuna energia on kaasaegse ühiskonna toimimise seisukohalt kriitilise tähtsusega ressurss ning energiajulgeolek omab olulist rolli riikide majandusliku ja poliitilise stabiilsuse tagamisel. Viimaste aastate kriisid on näidanud, et energia võib olla lisaks majanduslikule ressurssile ka strateegiline mõjutusvahend. Kuigi energiajulgeoleku küsimusi on laialdaselt uuritud, on energia kasutamine hübriidsõja vahendina Venemaa ja Ukraina konfliktis saanud suhteliselt piiratud tähelepanu. Käesolev töö aitab paremini mõista energiapoliitika rolli kaasaegsetes konfliktides ning selle mõju rahvusvahelisele julgeolekule.

Teoreetiline raamistik

Käesolev peatükk loob uurimuse teoreetilise raamistiku, mille eesmärk on selgitada energiamajanduse täpsemalt energiajulgeoleku, hübriidsõja ja Venemaa imperialistliku korra kontseptsiooni ning omavahelisi seoseid. Teoreetiline käsitlus aitab paigutada uurimisprobleemi laiemasse rahvusvaheliste suhete ja julgeoleku-uuringute konteksti.

Tuginedes teaduslikule kirjandusele, defineerib autor töö seisukohalt keskse tähtsusega mõisted. See võimaldab esile tuua peamised arusaamad ja põhjendada käesolevas töös kasutatavaid teooriaid. Samuti analüüsitakse, kuidas energiaressursse on võimalik kasutada mõjutusvahendina ning milline on nende roll hübriidsõja kontekstis.

Energiamajandus

Energiamajandus ühendab endas kõike, mis on seotud energia tootmise, jaotamise ja kasutamisega. Selle alla kuuluvad näiteks elektri ja soojuse tootmine, transport ja ka energia kui toote kohale jõudmine tarbijateni (IEA, 2024). Energiamajandus hõlmab ka erinevaid energiaallikaid, nagu nafta, maagaas, kivisüsi ja taastuvenergia. Seda valdkonda mõjutavad riikide energiapoliitika, rahvusvaheline kaubandus ning tehnoloogia areng (Filippini & Srinivasan, 2024). Energia on oluline nii tööstusele, ettevõtetele kui ka igapäevaseks kasutamiseks kodumajapidamistes. Tänapäeval pööratakse energiamajanduses üha rohkem tähelepanu energiatõhususele ja jätkusuutlikkusele, kuna kasvav energiatarbimine ning kliimamuutused suurendavad vajadust keskkonnasõbralike lahenduste järele (IEA, 2024).

Energiamajandus on riigi majanduse üks keskseid tugisambaid, kuna energia on hädavajalik peaaegu igas tootmistsüklis ja igapäevaelus. See toetab transpordisektorit, tootmist, põllumajandust, elamute kütmist ja elektritootmist (IEA, 2024). Energiaressursside kättesaadavus ja hinnastabiilsus on tihedalt seotud riikide majandusliku ja sotsiaalse stabiilsusega (Cherp & Jewell, 2014). Globaalne energianõudlus, mida mõjutavad rahvastiku kasv ja industrialiseerimine, tõstab energiaturgude strateegilist tähtsust. Energiatootmise ja tarbimise tasakaalu mõjutavad mitmed tegurid: tehnoloogiline areng, geopoliitilised konfliktid, keskkonnapoliitika ning tarbijate harjumuste muutused (Wang, Li & Zhang, 2024). Lisaks mõjutavad energiamajandust üha enam

Euroopa Liidu kliimapoliitika eesmärgid, mis suunavad riike vähendama fossiilkütuste kasutamist ja suurendama taastuvenergia osakaalu energiatarbimises (IEA, 2024).

Energiajulgeolek

Energiajulgeolekut mõistetakse kui suutlikkust tagada katkematu energiavarustus taskukohase hinnaga. See hõlmab lisaks energiaressursside olemasolule ka usaldusväärseid tarneahelaid ning poliitiliselt stabiilset keskkonda (Cherp & Jewell 2014). Tänapäeva globaliseerunud maailmas ei ole energia enam pelgalt majanduslik kaup, vaid strateegiline instrument, mida kasutatakse geopoliitiliste eesmärkide saavutamiseks. Energiavarustuse häired võivad mõjutada nii riikide majandust kui ka rahvusvahelisi suhteid, mistõttu on energiajulgeolekust saanud oluline osa riikide julgeolekupoliitikast (Cherp & Jewell 2014).

Energia julgeoleku all mõistetakse olukorda, kus riigil või ühiskonnal on piisavalt energiat, et rahuldada tarbimisvajadusi, ning olemas on toimiv ja turvaline energiasüsteem koos taristuga, mis on kaitstud erinevate ohtude eest. Seda mõistet vaadeldakse sageli ka laiemas tähenduses, kus arvesse võetakse erinevaid tegureid: kättesaadavus, taskukohasus, ligipääs ja vastuvõetavus (Holub-Iwan, Puszko, 2025:177).

Kättesaadavus viitab piisavate energiaressursside ja energiavarude olemasolule, et rahuldada praegust ja tulevast nõudlust. See puudutab küsimust, kas energiaallikad nagu nafta, gaas, kivisüsi, tuumaenergia või taastuvenergia on füüsiliselt olemas ning kas neid saab toota piisavas koguses. Traditsioonilises energiajulgeoleku käsitluses keskendub kättesaadavus peamiselt puudujääkide ennetamisele ja pikaajalise varustuskindluse tagamisele (Cherp & Jewell 2014; Holub-Iwan & Puszko 2025).

Ligipääsetavus puudutab võimet saada energiaressursse ja toimetada need sinna, kus neid vajatakse. See hõlmab juurdepääsu energiataristule, transpordimarsruutidele, turgudele ja rahvusvahelistele kaubandusvõrgustikele. Ligipääsetavus on tihedalt seotud geopoliitilise stabiilsusega, sest konfliktid, sanktsioonid, poliitilised vaidlused või transporditeede häired võivad piirata riigi juurdepääsu energiavarudele isegi siis, kui ressursid on mujal olemas (Cherp & Jewell 2014; Holub-Iwan & Puszko 2025).

Taskukohasus tähendab seda, et energia on tarbijatele, tööstusele ja valitsustele kättesaadav mõistlike ja stabiilsete hindadega. Energiajulgeolek nõrgeneb siis, kui energiahinnad muutuvad

liiga kõrgeks või ebastabiilseks, kuna see võib negatiivselt mõjutada majanduskasvu, ühiskonna heaolu ja tööstuse konkurentsivõimet. Seetõttu rõhutab taskukohasus hinnastabiilsust ja energiateenuste majanduslikku kättesaadavust (Cherp & Jewell 2014; Holub-Iwan & Puszko 2025).

Vastuvõetavus on seotud energiasüsteemide keskkondliku ja sotsiaalse jätkusuutlikkusega. See käsitleb küsimust, kas energia tootmine ja kasutamine on keskkonnamõjude, rahvatervise, ohutuse ja kliimamuutuste seisukohalt ühiskondlikult ja poliitiliselt vastuvõetavad. Näiteks mõjutavad mured saastatuse, kasvuhoonegaaside heitmete või tuumaohutuse pärast seda, kas teatud energiaallikaid peetakse ühiskonnas vastuvõetavaks (Cherp & Jewell 2014; Holub-Iwan & Puszko 2025).

Venemaa ja Ukraina energiasuhete puhul muutus energiajulgeolek keskseks küsimuseks pärast Nõukogude Liidu lagunemist (Stern, 2006). Ukraina päris märkimisväärse osa Nõukogude aegsest gaasitaristust ning kujunes peamiseks Venemaa maagaasi transiitriigiks Euroopasse. Samal ajal jäi ka Ukraina ise suurel määral sõltuvaks Venemaa gaasitarinetest (Stern, 2006). Selline sõltuvus tekitas olukorra, kus poliitilised konfliktid mõjutasid otseselt energiasektorit ning energiapoliitika muutus välispoliitilise survevahendi osaks.

Energia strateegiline tähtsus suurenes veelgi 2000. aastatel, kui Euroopa Liidu riigid muutusid üha sõltuvamaks Vene maagaasist. Selle tulemusena ei olnud Venemaa ja Ukraina vahelised energiakonfliktid enam ainult kahepoolne küsimus, vaid hakkasid mõjutama kogu Euroopa energiajulgeolekut (Stern, 2006).

Hübriidsõda

Kaasaegseid rahvusvahelisi konflikte iseloomustab üha enam erinevate poliitiliste, majanduslike, informatsiooniliste ja strateegiliste mõjutusvahendite kombineeritud kasutamine (Johnson, 2017). Lisaks traditsioonilistele sõjalistele operatsioonidele kasutatakse riikidevahelistes konfliktides järjest enam ka mittesõjalisi vahendeid, mille eesmärgiks on mõjutada vastasriigi poliitilisi otsuseid, majanduslikku olukorda ja rahvusvahelist positsiooni (Hoffman, 2007; Johnson, 2017).

Selline lähenemine võimaldab avaldada survet ilma otsese ulatusliku sõjategevuseta ning muudab konfliktide olemuse märkimisväärselt keerukamaks. Hübriidsõda ei piirdu üksnes relvastatud tegevusega, vaid hõlmab kogu ühiskonda mõjutavaid tegevusi, mille kaudu püütakse saavutada pikaajalisi strateegilisi eesmärke (Kokoshin, 2018).

Hübriidsõja mõistet on erinevad autorid defineerinud sõjaliste ja mittesõjaliste vahendite kombineeritud rakendamisenä (Kokoshin, 2018; Eberle & Daniel, 2022). Samas ei pea kõiki meetodeid alati korraga kasutama, kuna vajaduse korral võivad erinevad mõjutusvahendid toimida ka eraldiseisvalt (Johnson, 2017).

Johnsoni hinnangul eeldab hübriidsõda siiski vähemalt kahe erineva elemendi kombineerimist, et saavutada soovitud strateegiline mõju. Tegelikuses võib selline kombinatsioon hõlmata märkimisväärselt rohkem vahendeid ning kasutada peaaegu kõiki olemasolevaid sõjalisi ja mittesõjalisi meetodeid. Seetõttu võib mistahes vastase kahjustamisele suunatud tegevust käsitleda hübriidsõja osana (Eberle & Daniel, 2022). Hübriidsõda on oma olemuselt paindlik ning kohandub vastavalt olukorrale, kasutades ära vastase nõrkusi nii poliitilisel, majanduslikul kui ka ühiskondlikul tasandil (Hoffman, 2007).

Olulisel kohal on tänapäevases konfliktis informatsiooni kogumise, töötlemise ja levitamise kiirus, kuna see võib mõjutada nii sõjaliste operatsioonide edukust kui ka avaliku arvamuse kujunemist (Kokoshin, 2018). Informatsioonilise üleoleku saavutamine võimaldab mõjutada inimeste otsuseid ja käitumist enne, kui konflikt jõuab otsese sõjalise tegevuseni (Johnson, 2017).

Hübriidsõja üheks keskseks komponendiks on küberrünnakud, mida viiakse läbi nii infosüsteemide kui ka olulise tähtsusega teenuste vastu (Sazonov et al., 2020). Rünnakute sihtmärkideks võivad olla näiteks energiavarustus, pangandus või muud kriitilised taristud. Selliste tegevuste eesmärgiks ei ole üksnes teenuste katkestamine, vaid ka ühiskonnas usalduse vähendamine riigiasutuste vastu ning sotsiaalsete pingete süvendamine (Eberle & Daniel, 2022). Samuti võivad määrava tähtsusega olla erioperatsioonid ja psühholoogilised mõjutusmeetodid, mille mõju on nähtud ka varasemates konfliktides (Kokoshin, 2018). Psühholoogiliste operatsioonide kaudu püütakse mõjutada elanikkonna hoiakuid ning vähendada inimeste usaldust riigi institutsioonide vastu (Johnson, 2017).

Hübriidsõja puhul kasutatakse sageli ära juba olemasolevaid ühiskondlikke nõrkusi ja probleeme (Johnson, 2017). Konflikti osapooled püüavad võimendada poliitilisi lõhesid, sotsiaalseid pingeid ning tehnoloogilisi haavatavusi, et saavutada vastase destabiliseerimine (Eberle & Daniel, 2022). Nõrkusteks võivad olla nii ühiskondlikud konfliktid kui ka infosüsteemide turvavead või muud tehnilised probleemid. Samuti kasutatakse ära elanikkonna rahulolematust majanduslike või

poliitiliste probleemidega (Kokoshin, 2018). Selliste nõrkuste võimendamine võib põhjustada olukorra, kus ühiskonnas tekivad sisemised pinged ning riigil muutub keerulisemaks kriisidele reageerimine. Seejuures võib hübriidsõda toimida ka ilma otsese relvastatud kokkupõrketa ning eksisteerida ühiskonnas varjatud kujul kuni hetkeni, mil selle aktiveerimine muutub strateegiliselt kasulikuks (Eberle & Daniel, 2022; Bilal, 2021).

Hübriidsõja vormid

Hübriidsõjal on erinevaid vorme ning selle olemuse mõistmine võib sageli osutada keeruliseks (Hoffman, 2007). Erinevad mõjutusvahendid võivad toimida samaaegselt ning nende mõju avaldub sageli pika aja jooksul (Johnson, 2017). Käesolevas töös keskendutakse peamiselt nendele hübriidsõja tunnustele ja vormidele, mis on seotud uuritava teemaga. Kuigi hübriidsõja vorme on märkimisväärselt rohkem, käsitletakse autori poolt üksnes antud uurimuse seisukohast olulisemaid meetodeid.

Hübriidsõja üheks olulisemaks tunnuseks peetakse sõja ja rahu vahelise piiri hägustumist (Fridman, 2019). Sellises olukorras võib konflikti tuvastamine olla keeruline, kuna mõjutustegevus toimub sageli varjatult ning ilma ametliku sõjakuulutusega (Bilal, 2021; Johnson, 2017). Mõjutatud võib olla kogu ühiskond, sest konfliktides kasutatakse lisaks sõjalistele meetmetele ka ulatuslikke mittesõjalisi vahendeid (Kokoshin, 2018).

Selliste tegevuste eesmärgiks võib olla riigi poliitilise süsteemi, majanduse ja ühiskondliku stabiilsuse nõrgestamine ning elanikkonna vastupanuvõime vähendamine (Kokoshin, 2018; Eberle & Daniel, 2022). Kaose tekitamiseks rakendatakse erinevaid mõjutusvahendeid, mille kaudu püütakse mõjutada nii poliitilist juhtkonda kui ka avalikku arvamust. Sageli on eesmärgiks tekitada olukord, kus ühiskonnas väheneb usaldus riigi vastu ning suureneb ebakindlus tuleviku suhtes (Johnson, 2017).

Enne otsese sõjalise jõu kasutamist püütakse üldjuhul saavutada eesmäärke teiste mõjutusmeetodite abil. Kui poliitiline, majanduslik või informatsiooniline surve ei anna soovitud tulemusi, võidakse konflikt eskaleerida sõjaliseks sekkumiseks (Sazonov jt., 2020). Ka sellisel juhul kasutatakse paralleelselt jätkuvalt mittesõjalisi vahendeid (Sazonov jt., 2020).

Hübriidsõjale on iseloomulik poliitiline, majanduslik, õiguslik ja sõjaline surve, mille kõrval mängib olulist rolli ka meedia ning infokeskkond (Kokoshin, 2018; Johnson, 2017). Mittesõjaliste

meetmete kasutamine võimaldab mõjutada vastast ka olukorras, kus otsene sõjaline sekkumine ei oleks poliitiliselt või rahvusvaheliselt vastuvõetav (Hoffman, 2007).

Meediat ja sotsiaalvõrgustikke kasutatakse sageli ühiskonnas segaduse ja kahtluste tekitamiseks (Johnson, 2017). Mõjutustegevuse osana levitatakse valeinformatsiooni, propagandat ning vandenõuteooriaid (Mattiisen, 2016; Pysmenskyy, 2017; Sazonov et al., 2020; Sazonov, 2022). Valeinformatsiooni eesmärk on kujundada avalikku arvamust vastase huvidele sobivas suunas ning raskendada valitsusel ühiskondliku toetuse saavutamist soovimatutele otsustele (Marovic, 2019).

Mitmed autorid on rõhutanud, et usutavalt esitatud valeinformatsioon võib olla hübriidsõjas üks tõhusamaid mõjutusvahendeid (Pysmenskyy, 2017; Johnson, 2017). Tänapäevases digitaalses mediakeskkonnas levib informatsioon kiiresti ning see muudab valeinformatsiooni levitamise eriti mõjusaks. Sotsiaalmeedia kaudu on võimalik mõjutada väga suurt hulka inimesi lühikese aja jooksul ning suunata avalikku arutelu soovitud teemadele (Sazonov, 2022).

Sellise sõjapidamise hulka kuuluvad ka küberluure, infosüsteemide halvamine ning ulatuslikud küber- ja inforünnakud, mille eesmärk on mõjutada ühiskonna emotsioone, käitumist ja arvamusi (Sazonov et al., 2020; Sazonov, 2022). Samuti võidakse rünnata tsiviiltaristut, sealhulgas elektri-, veevarustus- ja tervishoiusüsteeme, et tekitada ühiskonnas ebastabiilsust ja hirmu (Sazonov, 2022). Selliste rünnakute mõju võib ulatuda palju kaugemale kui üksnes tehnilised kahjustused, sest kriitilise infrastruktuuri töö häirimine mõjutab otseselt inimeste igapäevaelu ning riigi toimimist tervikuna (Eberle & Daniel, 2022).

Majanduslik mõjutamine on samuti oluline osa hübriidsõjast. Majandussõja eesmärgiks võib olla kontrolli saavutamine strateegiliste ressursside üle või vastasriigi sõltuvuse suurendamine (Johnson, 2017). Selleks kasutatakse näiteks sanktsioone, tarnepiiranguid, hinnatõuse ja finantssektori mõjutamist. Lisaks võidakse sõlmida vastasriigile ebasoodsaid energialepinguid või pakkuda laene, mis muudavad riigi pikemas perspektiivis poliitilise surve suhtes haavatavamaks (Sazonov, 2022). Majandusliku surve kaudu püütakse mõjutada riikide poliitilisi otsuseid ilma otsese sõjalise jõu kasutamiseta. Energiavarustuse kontrollimine on seejuures üks tõhusamaid mõjutusvahendeid, kuna paljud riigid sõltuvad välisriikidest pärinevatest energiaressurssidest (Siddi, 2018).

Poliitiline mõjutamine väljendub muu hulgas liitlassuhete kahjustamises, poliitilise süsteemi destabiliseerimises ja rahvusvahelise maine nõrgestamises (Johnson, 2017; Sazonov et al., 2020). Samuti püütakse mõjutada valimisprotsesse, kasutades selleks nii valeinformatsiooni levitamist kui ka rahalist mõjutustegevust, et suunata valimistulemusi vastase huve toetavas suunas (Pysmenskyy, 2017; Sazonov, 2022). Valimiste mõjutamine võib vähendada ühiskonna usaldust demokraatlike protsesside vastu ning süvendada poliitilist polariseerumist (Johnson, 2017). Selline tegevus võimaldab mõjutada riigi sisepoliitikat ka ilma otsese välise sekkumiseta.

Viimaseks hübriidsõja tunnuseks võib pidada konventsionaalset ehk tavapärast sõjategevust (Hoffman 2007). Üldiselt alustatakse otsese sõjalise jõu kasutamist olukorras, kus mittesõjaliste meetoditega ei ole õnnestunud soovitud mõju saavutada (Sazonov et al., 2020). Samas kasutatakse ka konventsionaalse sõjategevuse ajal jätkuvalt mittesõjalisi mõjutusvahendeid, näiteks propaganda levitamist, küberrünnakuid ja majanduslikku survet. Hirm võimaliku sõjalise konflikti ees võib mõjutada teise riigi poliitilisi otsuseid ning sundida vastast tegema järeleandmisi juba enne relvastatud konflikti puhkemist (Kokoshin, 2018). Seetõttu võib ka konventsionaalse sõja alustamise ähvardust käsitleda hübriidsõja ühe osana (Sazonov et al., 2020).

Eelnevate käsitluste põhjal võib öelda, et energiapoliitika ja hübriidsõda omavahel tihedalt seotud. Energiatarne katkestamine, hindade manipuleerimine või energiavarustuse piiramine võivad olla osa majanduslikust survest, mille eesmärgiks on vastasriigi haavamine (Siddi, 2018). Sellist tegevust täiendatakse sageli küberrünnakute, infooperatsioonide ja majanduslike mõjutusvahenditega, mis on hübriidsõjale iseloomulikud meetodid (Siddi, 2018; Johnson, 2017).

Energiasektori haavatavus muudab selle hübriidkonfliktides eriti oluliseks sihtmärgiks (Sazonov, 2022). Riik, mis sõltub suurel määral välismaisest energiast, võib sattuda poliitilise surve alla olukorras, kus energiatarneid piiratakse või kasutatakse neid mõjutusvahendina. Lisaks võib energiasüsteemide vastu suunatud küberrünnakute kaudu põhjustada ulatuslikke häireid ühiskonna toimimises (Sazonov, 2022). Seetõttu peetakse energiajulgeolekut üha olulisemaks osaks riikide üldisest julgeolekupoliitikast ning hübriidohtude vastases tegevuses (Siddi, 2018).

Venemaa suurriigi kuvand

Venemaa välispoliitika käsitlemisel on oluline mõista selle seost ajaloolise imperialistliku mõtteviisiga, mis mõjutab riigi strateegilisi eesmärke ka tänapäeval (Oksamytna, 2023). Mitmed teadlased on leidnud, et Venemaa näeb end jätkuvalt suurriigina, kellel peab olema eriline mõjuvõim oma lähi riikides ehk endise Nõukogude Liidu territooriumil (Oksamytna, 2023). Selline käsitlus tugineb arusaamale, et Venemaa julgeolek ja rahvusvaheline staatus sõltuvad kontrollist või mõjust naaberriikide üle. Seetõttu nähakse lääneriikide, eriti NATO ja Euroopa Liidu laienemist postsovetlikku ruumi ohuna Venemaa geopoliitilistele huvidele ja strateegilisele julgeolekule (Aria, 2025).

Rahvusvaheliste suhete realistliku teooria kohaselt püüavad suurriigid suurendada oma võimu ja mõju, et tagada julgeolek anarhilises rahvusvahelises süsteemis (Aria, 2025). Sellest vaatenurgast võib Venemaa tegevust tõlgendada katsena säilitada oma mõjusfäär ning vältida olukorda, kus naaberriigid liiguvad lääne poliitilise ja sõjalise mõju alla (Aria, 2025). Mõjusfääri säilitamine võimaldab Venemaal luua enda ümber tsooni, mis vähendab Vene võimu hinnangul väliseid julgeolekuohte. Ukraina puhul on see küsimus olnud eriti oluline, kuna Venemaa käsitleb Ukrainat ajalooliselt, kultuuriliselt ja strateegiliselt enda mõjualasse kuulvana (Mearsheimer 2014: 77).

Imperialistlik maailmavaade ei väljendu ainult sõjalises tegevuses, vaid ka majanduslike ja poliitiliste mõjutusvahendite kasutamises (Oksamytna, 2023). Kaasaegses rahvusvahelises süsteemis kasutatakse mõjuvõimu saavutamiseks sageli mittesõjalisi meetodeid, mis haakuvad hübriidsõja kontseptsiooniga. Hübriidsõda ühendab sõjalised ja mittesõjalised vahendid eesmärgiga mõjutada vastasriigi poliitilisi otsuseid, majanduslikku stabiilsust ja ühiskondlikku vastupanuvõimet (Renz, 2016). Venemaa puhul on üheks olulisemaks mittesõjaliseks mõjutusvahendiks kujunenud energiaressursid, eelkõige maagaas ja nafta.

Energia kasutamine survevahendina põhineb sõltuvussuhete loomisel (Wolczuk, 2016). Kui riik sõltub olulisel määral ühe tarnija energiast, tekib tarnijal võimalus mõjutada sõltuva riigi poliitilisi ja majanduslikke otsuseid. Selline sõltuvus võib muuta riigi haavatavaks hinnatõusude, tarnekatkestuste või lepinguliste survemeetmete suhtes (Siddi 2018: 1558). Venemaa on kasutanud energiapoliitikat vahendina, millega avaldada survet nii Ukrainale kui ka Euroopa riikidele. Näiteks gaasitarnete katkestamised ja hinnavaidlused Ukraina suhtes ei olnud pelgalt majanduslikud konfliktid, vaid omasid laiemat eesmärki mõjutada Ukraina poliitilist suunitlust.

Venemaa imperialistlikku strateegiat võib seega käsitleda katsena säilitada oma geopoliitilist mõjuvõimu ning takistada naaberriikide eemaldumist Venemaa mõjusfäärist (Aria, 2025). Energiaressid on selles strateegias oluline tööriist, kuna need võimaldavad kasutada majanduslikku sõltuvust poliitilise survevahendina (Smith Stegen, 2011; Siddi, 2018). Selline lähenemine loob tugeva seose energiapoliitika ja hübriidsõja vahel ning aitab selgitada, miks energiapoliitika on Venemaa välispoliitikas keske tähtsusega (Johnson, 2017; Sazonov et al., 2020).

Teoreetiline käsitlus näitab, et energiapoliitika on tihedalt seotud hübriidsõjaga, mille eesmärk on mõjutada vastasriigi poliitilist, majanduslikku ja ühiskondlikku stabiilsust sõjaliste ja mittesõjaliste vahendite kombineerimise kaudu (Hoffman, 2007; Kokoshin, 2018). Energiaressursse ja energiasõltuvust saab kasutada strateegilise survevahendina näiteks tarnekatkestuste, hinna muutuste, küberrünnakute ja infooperatsioonide kaudu (Siddi, 2018; Sazonov, 2022). Kõik eelnimetatud tegevused võimaldavad avaldada survet ilma otsese sõjalise konfliktita ning muudavad energiapoliitika oluliseks hübriidsõja osaks (Johnson, 2017; Eberle & Daniel, 2022).

Venemaa imperialistlik välispoliitika ühendab eelnevad käsitlused ühtseks tervikuks. Venemaa eesmärk säilitada mõju ning takistada naaberriikide lähenemist lääneriikidele põhineb nii sõjaliste kui ka mittesõjaliste mõjutusvahendite kasutamisel (Mearsheimer, 2014; Oksamytna, 2023). Energiaressid, eelkõige maagaas ja nafta, on selles strateegias keske tähtsusega, kuna energiasõltuvus võimaldab avaldada poliitilist ja majanduslikku survet (Smith Stegen, 2011; Wolczuk, 2016). Seetõttu moodustavad energiapoliitika, hübriidsõda ja Venemaa ambitsioonid omavahel tihedalt seotud strateegilise terviku (Siddi, 2018; Renz, 2016).

Metoodika

Käesolev bakalaureusetöö on kvalitatiivne uurimus, mille eesmärk on analüüsida Venemaa energiapoliitika kasutamist Ukraina suhtes geopoliitilise mõjutusvahendina. Uurimistöö lähtub eeldusest, et energia ei ole rahvusvahelistes suhetes üksnes majanduslik ressurss, vaid võib teatud tingimustel muutuda strateegiliseks survevahendiks. Sellest tulenevalt käsitletakse energiapoliitikat laiemas julgeoleku-, geopoliitika- ja võimupoliitika kontekstis.

Töö uurimisstrateegiaks on kvalitatiivne juhtumiuuring. Selline lähenemine võimaldab analüüsida poliitilisi ja julgeolekulisi protsesse nende loomulikus kontekstis ning sobib energiapoliitika, geopoliitilise konkurentsi ja hübriidsõja vaheliste seoste uurimiseks.

Uuritavaks juhtumiks on Venemaa ja Ukraina energiasuhted ajavahemikul 2004–2022. Valitud periood hõlmab Ukraina välispoliitilise suuna muutumist pärast oranži revolutsiooni, 2006. ja 2009. aasta gaasikriise, küberrünnakuid, Krimmi annekteerimist 2014. aastal ning sellele järgnenud Venemaa ja Ukraina vaheliste pingete süvenemist kuni 2022. aasta täiemahulise sõjani, mida käesolevas töös otseselt ei puudutata. Selline ajapiir võimaldab võrrelda energiapoliitiliste meetmete kasutamist erinevates poliitilistes ja julgeolekulistes kontekstides.

Teoreetiline raamistik loob metoodikale analüütilise aluse. Energiajulgeoleku käsitlus võimaldab hinnata, kuidas energia kättesaadavus, ligipääsetavus, taskukohasus ja vastuvõetavus mõjutavad riigi julgeolekut ning millistes punktides oli Ukraina energiasüsteem Venemaa surve suhtes haavatav. Hübriidsõja käsitlus loob raamistiku, mille abil hinnata, kas energiapoliitilisi meetmeid saab käsitleda osana laiemast mittesõjalisest või kombineeritud mõjutustegevusest.

Analüüsis kasutatakse Daniel Yergin energiajulgeoleku käsitlust, mille kohaselt suurendab kõrge sõltuvus ühest tarnijast riigi strateegilist haavatavust. Pierre Noël, Le Coq ja Elena Paltseva rõhutavad energiajulgeoleku hindamisel impordisõltuvuse, tarnijate kontsentratsiooni ja alternatiivsete tarnijate puudumise olulisust. Nende käsitluste põhjal tuletatakse uurimuses kasutatavad analüüsiindikaatorid.

Empiirilises osas kasutatakse kvalitatiivset sisuanalüüsi. Sisuanalüüs tähendab, et analüüsi kategooriad ja indikaatorid tuletatakse olemasolevast teoreetilisest raamistikust ning nende abil hinnatakse uuritavaid juhtumeid. Analüüsi eesmärk ei ole üksnes kirjeldada Venemaa ja Ukraina vahelisi energiaalaseid konflikte, vaid hinnata, mil määral vastavad Venemaa energiapoliitilised

tegevused energiajulgeoleku haavatavuse, Venemaa imperialistlik kuvandile ja hübriidsõja teoreetilistele tunnustele.

Analüüsi peamised kategooriad on energiasõltuvus ja haavatavus, energia kui geopoliitiline mõjutusvahend, hübriidsõja tunnused ning mõju Ukraina energiajulgeolekule. Kategooriate hindamisel kasutatakse teooriast tuletatud indikaatoreid.

Analüüsikategooriad ja indikaatorid

Energiasõltuvus ja haavatavus

Energiasõltuvuse hindamisel lähtutakse energiajulgeoleku käsitlustest, mille kohaselt suureneb riigi haavatavus olukorras, kus energiavarustus sõltub suurel määral ühest tarnijast ning alternatiivsed tarnevõimalused on piiratud.

Energiasõltuvust hinnatakse järgmiste indikaatorite kaudu:

- Venemaa osakaal Ukraina maagaasiimpordis (% kogu impordist)
- alternatiivsete tarnijate olemasolu või puudumine
- sõltuvus Venemaa gaasitaristust ja transiidisüsteemist
- pikaajaliste gaasilepingute olemasolu ja tingimused
- energiahindade mõju Ukraina majanduslikule olukorrale
- Ukraina energiaturu võimekus tarnete katkestusi kompenseerida.

Kõrge energiasõltuvuse olemasolu loetakse tõenäoliseks juhul, kui

- Venemaa osakaal energiaimpordis on domineeriv
- alternatiivsed tarnijad puuduvad või on piiratud
- Ukraina energiavarustus sõltub otseselt Venemaa taristust
- tarnete katkestused põhjustavad märkimisväärsed majanduslikke või poliitilisi häireid.

Energia kui geopoliitiline mõjutusvahend

Energia kasutamist geopoliitilise survevahendina hinnatakse selle põhjal, kas energiapoliitilised otsused olid seotud Venemaa laiemate välis- ja julgeolekupoliitiliste eesmärkidega.

Selle kategooria indikaatorid on:

- energiahindade järsud muutused poliitiliste kriiside ajal
- tarnete katkestamiste ajastus
- Venemaa ametnike poliitilised avaldused
- energiapoliitiliste otsuste seostamine Ukraina välispoliitiliste valikutega
- poliitiliste tingimuste sidumine energialepingutega.

Geopoliitilise mõjutamise olemasolu loetakse tõenäoliseks juhul, kui:

- energiapoliitilised meetmed langevad ajaliselt kokku Ukraina Venemaa-vastaste või Lääne-suunaliste poliitiliste otsustega;
- energiapoliitiliste otsustega kaasnevad otsesed või kaudsed poliitilised nõudmised;
- Venemaa ametlik retoorika seob energiapoliitika poliitiliste eesmärkidega.

Hübriidsõja tunnused

Hübriidsõja tunnuste hindamisel analüüsitakse, kas energiapoliitilised meetmed esinesid koos teiste mõjutusvormidega.

Indikaatorid:

- energiapoliitiliste meetmete samaaegne kasutamine infooperatsioonidega
- energiasurve samaaegne kasutamine diplomaatilise survega
- küberrünnakute esinemine energiakriiside perioodil
- energiapoliitiliste meetmete seos sõjalise eskalatsiooniga
- erinevate mõjutusvahendite koordineeritud kasutamine.

Energiapoliitika käsitlemine hübriidsõja osana loetakse tõenäoliseks juhul, kui:

- energiapoliitilised meetmed ei esine eraldiseisvalt
- need on seotud teiste poliitiliste, informatsiooniliste või sõjaliste mõjutusvormidega
- mõjutusvahendid toetavad ühist strateegilist eesmärki.

Mõju Ukraina energiajulgeolekule

Mõju Ukraina energiajulgeolekule hinnatakse järgmiste indikaatorite kaudu:

- energiavarustuse katkestuste ulatus;
- energiahindade mõju majandusele;
- mõju Ukraina tööstusele ja energiatarbimisele;
- energiapoliitiliste reformide vajadus;
- Ukraina energiapoliitika ümberorienteerumine pärast kriise;
- mõju Ukraina välis- ja julgeolekupoliitilistele valikutele.

Märkimisväärne mõju energiajulgeolekule loetakse olemasolevaks juhul, kui energiapoliitilised meetmed:

- põhjustavad tõsiseid häireid energiavarustuses;
- mõjutavad Ukraina majanduslikku stabiilsust;
- sunnivad Ukrainat muutma energiapoliitilisi või geopoliitilisi valikuid.

Indikaatorite olemasolu ei tõenda automaatselt Venemaa strateegilisi kavatsusi, vaid võimaldab hinnata, mil määral vastavad energiapoliitilised tegevused geopoliitilise mõjutamise ja hübriidsõja teoreetilistele tunnustele. Kuna riikide strateegilised motiivid ei ole alati otseselt jälgitavad, põhineb analüüs tegevusmuustrite, ajastuse ja poliitilise konteksti tõlgendamisel.

Uurimuses kasutatakse peamiselt teadusartikleid, rahvusvaheliste organisatsioonide raporteid, Euroopa Liidu ja Ukraina ametlikke dokumente, poliitikaanalüüse, ekspertide hinnanguid ning usaldusväärseid ajakirjanduslikke käsitlusi. Teadusallikate leidmiseks kasutatakse eelkõige

akadeemilisi andmebaase, peamiselt EBSCO-t. Allikate valikul eelistatakse materjale, mis käsitlevad energiajulgeolekut, Venemaa-Ukraina suhteid, hübriidsõda ja geopoliitikat.

Allikate kasutamisel pööratakse tähelepanu nende usaldusväärsusele ja võimalikule kallutatusele. Kuna Venemaa on suhteliselt kinnine riik ning strateegilised eesmärgid ei ole alati avalikult jälgitavad, tuleb arvestada piiratud ligipääsuga Venemaa sisemisele informatsioonile. Seetõttu tugineb uurimus peamiselt Ukraina, Euroopa Liidu ja kättesaadavatele teaduskirjanduse allikatele. Tõlgendusliku kallutatuse vähendamiseks võrreldakse erinevat tüüpi allikaid, sealhulgas akadeemilisi käsitlusi, ametlikke dokumente ja ekspertanalüüse.

Uurimuse fookuses on eelkõige tegevusmustrid: milliseid energiapoliitilisi meetmeid kasutati, millises poliitilises kontekstis need esinesid ning kuidas need mõjutasid Ukraina julgeolekut. Selline lähenemine võimaldab hinnata, kas Venemaa energiapoliitika vastab hübriidsõja teoreetilistele tunnustele.

Uurimuse piiranguks on asjaolu, et Venemaa ja Ukraina konflikt on jätkuv ning selle pikaajalisi tagajärgi ei ole võimalik lõplikult hinnata. Seetõttu keskendub töö arengutele ja mõjudele, mida on võimalik olemasoleva kirjanduse ja dokumentide põhjal analüüsida. Uurimus ei püüa kogu konflikti lõplikult selgitada, vaid keskendub energiapoliitika rollile Venemaa Ukraina-suunalises mõjutustegevuses.

Metoodiliselt võimaldab selline lähenemine siduda töö teoreetilise ja empiirilise osa ning luua aluse uurimisküsimusele vastamiseks: kuidas on Venemaa kasutanud energiat Ukraina suhtes geopoliitilise survevahendina ning millisel määral on see käsitletav hübriidsõja osana.

Analüüs

Venemaa ja Ukraina energiasuhted kujunesid uuritava perioodil märksa laiemaks kui tavapärased majandussuhted. Energia ei olnud üksnes majandusliku koostöö vahend, vaid muutus Venemaa jaoks geopoliitilise mõju instrumendiks, mille kaudu avaldati Ukrainale poliitilist ja majanduslikku survet.

Käesoleva analüüsi eesmärk on hinnata, kuidas Venemaa kasutas energiapoliitilisi meetmeid Ukraina mõjutamiseks ning mil määral vastasid need hübriidsõja teoreetilistele tunnustele. Selleks käsitletakse esmalt Ukraina energiasõltuvuse kujunemist, seejärel analüüsitakse 2006. ja 2009. aasta gaasikriise, küberrünnakuid ning pärast 2014. aastal Krimmi annekteerimist süvenenud energiapoliitilist vastasseisu laiemas geopoliitilises ja julgeolekupoliitilises kontekstis.

Juhtum	Energiapoliitiline meede	Poliitiline kontekst	Hübriidmõjutamise tunnused	Mõju Ukrainale
2006. aasta gaasikriis	Gaasihinna järsk tõstmine ja tarnesurve, millele järgnes osaline gaasitarnete katkestamine.	Oranži revolutsiooni (2004) järgne Ukraina lääne-suunaline välispoliitika ja kasvav huvi EL-i ja NATO-ga koostöö suurendamise vastu.	Majandusliku surve kasutamine poliitilise mõjutusvahendina hinnatõusude ja karnetingimuste muutmise kaudu.	Energiavarustuse ebastabiilsus, majanduslik surve ja surve Ukraina poliitiliste otsuste kujundamisele.
2009. aasta gaasikriis	Gasitarnete täielik katkestamine ja vaidlused transiitingimuste ning hindade üle.	Pingestunud suhted Venemaa ja Ukraina vahel, Ukraina jätkuv euroloimumise püüdlus ning arenev koostöö EL-i ja NATO-ga.	Diplomaatilise, majandusliku ja informatsioonilise surve kombineerimine energiatarnete katkestamise kaudu.	Gaasivarustuse häired nii Ukrainas kui ka Euroopas, majanduslikud kaotused ja energiapoliitilise probleemi süvenemine.
2014. aasta Krimmi annekteerimine	Energiapoliitilise surve suurendamine, sh gaasihinna tõstmise jätkumine ja uute piirangute kehtestamine energiakoostööle.	Krimmi annekteerimine ja relvakonflikti eskaleerumine Ida-Ukrainas, suhted Venemaa ja lääneriikide vahel halvenesid oluliselt.	Energiaressursside kasutamine koos sõjalise ja poliitilise survega Ukraina strateegiliste valikute mõjutamiseks.	Ukraina energiasõltuvuse vähendamise kiirenemine, energiapoliitilise parandamise suunalised reformid ja uued rahvusvahelised koostööpartnerid.
2015/2016. aastate küberrünnakud	Küberrünnakud Ukraina energiataristu ja elektrivõrkude vastu, mis põhjustasid elektrikatkestusi ja süsteemihäireid.	Krimmi annekteerimise järgne geopoliitiline konflikt ja Venemaa ning Ukraina vaheliste pingete jätkumine.	Küberrünnakute kasutamine koos teiste hübriidmeetmetega kriitilise taristu häirimiseks ja riigi toimimise nõrgestamiseks.	Elektrikatkestused, kriitilise taristu haavatavuse suurenemine ja küberturvalisuse tähtsuse märgatav kasv.

Joonis 1. Analüüsi kontekst

Ukraina energia sõltuvus

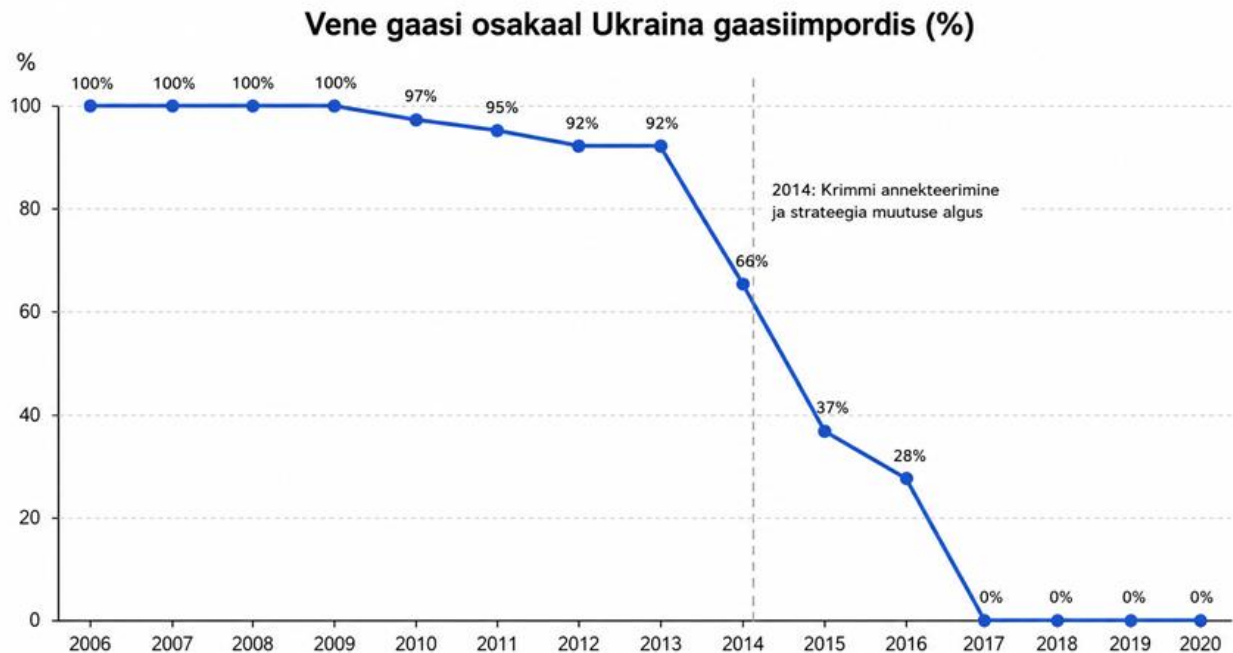
Ukraina energiapoliitilise üheks peamiseks probleemiks pärast Nõukogude Liidu lagunemist kujunes kõrge sõltuvus Venemaa maagaasist. Selline sõltuvussuhe mõjutas mitte üksnes Ukraina energiapoliitilist, vaid ka riigi poliitilist ja julgeolekupoliitilist tegutsemisruumi (Balmaceda, 2013:

Wolczuk 2016). Energiajulgeoleku käsitluste kohaselt suurendab kõrge sõltuvus ühest tarnijast riigi strateegilist haavatavust, eriti olukorras, kus energiatarned on seotud geopoliitiliste pingete ja riikidevaheliste konfliktidega (Yergin, 2006). Yergini teooria käsitluste kohaselt kujuneb energiajulgeoleku keskseks küsimuseks varustuskindlus ja tarnete usaldusväärsus, samas kui Le Coq ja Paltseva rõhutavad energiasõltuvuse hindamisel tarnijate kontsentratsiooni ning alternatiivsete tarnijate olemasolu olulisust (Yergin, 2006; Le Coq & Paltseva, 2009).

Ukraina sõltuvus Venemaa maagaasist oli 2000. aastatel väga suur ning mängis olulist rolli riigi majanduses ja energiajulgeolekus (Le Coq & Paltseva, 2009). Pärast Nõukogude Liidu lagunemist jäi Ukraina energiasüsteem tihedalt seotuks Venemaa taristuga, sest suur osa gaasitorudest, elektrijaamadest ja tööstusest põhines Vene maagaasil (Balmaceda, 2013). Enne 2014. aastat pärines valdav osa Ukraina gaasiimpordist Venemaalt ning 2013. aastal moodustas Vene gaas ligikaudu 92% Ukraina kogu maagaasiimpordist (Stern, 2014).

Ukraina energiasõltuvus vastas mitmele käesolevas uurimuses kasutatud energiajulgeoleku haavatavuse indikaatorile. Esiteks oli Venemaa osakaal Ukraina maagaasiimpordis domineeriv, ulatudes enne 2014. aastat ligikaudu 92%-ni kogu gaasiimpordist (Stern, 2014). Teiseks olid alternatiivsed tarnijad piiratud ning Ukraina energiataristu oli tehniliselt seotud peamiselt Venemaa gaasisüsteemiga. Kolmandaks sõltus Ukraina energiasüsteem suurel määral Venemaa transiiditaristust ja pikaajalistest gaasilepingutest.

Selline olukord vastab energiajulgeoleku teoreetilisele käsitlusele, mille kohaselt suurendab ühe tarnija domineeriv roll riigi strateegilist haavatavust (Yergin, 2006; Le Coq & Paltseva, 2009). Käesoleva uurimuse indikaatorite põhjal võib järeldada, et Ukraina energiasõltuvus Venemaast oli uuritava perioodil kõrge ning võimaldas Venemaal kasutada energiapoliitikat geopoliitilise survevahendina.

Joonis 2 Venemaa gaasi osakaal Ukraina impordis

Lisaks gaasiimpordile suurendas Ukraina haavatavust sõltuvus Venemaa energiataristust. Ukraina oli peamine transiidiriik Venemaa gaasi eksportimisel Euroopa Liitu ning suur osa Euroopa gaasivoogudest liikus läbi Ukraina territooriumi (Stern, 2006). Kuigi selline transiidisüsteem lõi vastastikuse sõltuvussuhte, võimaldas see Venemaal kasutada energiaküsimusi poliitilise survevahendina, eriti olukordades, kus Venemaa ja Ukraina vahelised poliitilised suhted halvenesid (Pirani, Stern & Yafimava, 2009).

Ukraina energiasõltuvust süvendas ka asjaolu, et suur osa riigi energiataristust oli ajalooliselt kujunenud Nõukogude Liidu keskse energiasüsteemi osana. Pärast iseseisvumist jäi Ukraina gaasitaristu tehniliselt ja majanduslikult tihedalt seotuks Venemaa energiasüsteemiga, mistõttu oli alternatiivsete tarnesuundade kiire arendamine keeruline ja kulukas (Balmaceda, 2013).

Selline suure osaga sõltuvus vähendas Ukraina võimalusi energiapoliitilisteks otsusteks ning suurendas Venemaa mõju Ukraina sisepoliitilistele ja majanduslikele otsustele. Lisaks tähendas kõrge energiasõltuvus seda, et gaasihindade muutused või tarnete katkestamised avaldasid otseselt mõju Ukraina majandusele, tööstusele ja elanikkonna toimetulekule (Stern, 2014). Seetõttu ei olnud energiajulgeoleku küsimus Ukrainas pelgalt tehniline või majanduslik probleem, vaid mõjutas otseselt riigi poliitilist stabiilsust ja välispoliitilisi valikuid. Sellises olukorras kujunes

energiasõltuvus üheks peamiseks teguriks, mis võimaldas Venemaal kasutada energiapoliitikat laiemate geopoliitiliste eesmärkide saavutamiseks (Balmaceda, 2013).

2006. aasta kriis

2006. aasta Vene ja Ukraina vahel olev gaasikriis oli esimene suurem juhtum, kus Ukraina energiasõltuvus muutus nähtavalt poliitilise mõjutamise allikaks (Stern, 2006; Pirani, Stern & Yafimava, 2009). Kriis puhkes pärast seda, kui Gazprom nõudis Ukrainalt varasemast oluliselt kõrgemat gaasihinda ning Ukraina keeldus pakutud tingimustega nõustumast (Stern, 2006). Venemaa põhjendas hinnatõusu vajadusega viia Ukraina gaasihind vastavusse turutingimustega. See argument ei olnud iseenesest alusetu, sest Ukraina oli varasematel aastatel saanud Venemaalt gaasi soodsamatel tingimustel kui paljud Euroopa riigid (Balmaceda, 2013). Samas ei saa kriisi seletada üksnes majandusliku hinnavaidlusena, kuna selle ajastus ja poliitiline kontekst osutavad laiemale geopoliitilisele tähendusele.

Kriisi poliitiline taust oli seotud 2004. aasta oranži revolutsiooniga, mille järel Ukraina välispoliitiline orientatsioon muutus selgemalt Euroopa Liidu ja NATO suunal (Kuzio, 2006). Venemaa jaoks tähendas see mõju vähenemist riigis, mida Moskva käsitles oma strateegilise lähisriigi osana (Mearsheimer, 2014).

Realistliku geopoliitika käsitluse järgi püüavad suurriigid hoida kontrolli oma mõjusfääri üle ning takistada teiste suurvõimude mõju suurenemist lähiregioonides (Mearsheimer, 2014). Mitmete autorite hinnangul võimaldasid gaasihinnad ja tarnetingimused Venemaal avaldada Ukrainale poliitilist survet olukorras, kus Ukraina välispoliitiline orientatsioon muutus Venemaa huvide seisukohalt ebasoodsamaks (Balmaceda, 2013; Smith Stegen, 2011)

2006. aasta kriisi puhul tuleb siiski vältida liigset Ukraina kui kannataja seisukoha võtmist. Gazpromi tegevuses oli olemas majanduslik komponent, Ukraina gaasihinnad olid varem olnud soodustatud ning Venemaa taotles nende ümberkujundamist (Stern, 2006). Seetõttu ei ole täpne väita, et kriis oli üksnes poliitiliselt motiveeritud. Analüütiliselt tugevam järeldus on, et majanduslik instrument omandas poliitilise funktsiooni. Hinnatõus ja tarnete piiramine olid formaalselt seotud lepingutingimustega, kuid neid kasutati olukorras, kus Ukraina poliitiline kurs oli Venemaa huvidega vastuolus (Pirani, Stern & Yafimava, 2009; Balmaceda, 2013)

Hübriidsõja raamistikus vastab 2006. aasta kriis üksnes osaliselt vähesel määral tunnustele. Puudus otsene sõjaline komponent ning energiasurve ei olnud veel seotud ulatusliku küber- või sõjalise operatsiooniga. Küll aga avaldusid mitmed mittesõjalise mõjutamise tunnused.

Energia hinna kontrollimine ja selle tõstmine Ukraina jaoks tavapärasest tasemest oluliselt kõrgemaks, võimaldas Venemaal avaldada survet ilma sõjalise jõuta, mõjutada Ukraina majandust ning kujundada Euroopa avalikkuses arusaama Ukrainast kui problemaatilisest transiidiriigist. Seetõttu võib 2006. aasta kriisi käsitleda pigem hübriidsõja eelse staadiumina või geopoliitilise energiasurve näitena kui täiemahulise hübriidsõja juhtumina.

Küll aga näitas ära 2006. aasta kriis Ukraina haavatavust kolmel tasandil. Ukraina sõltus suurel määral ühest peamisest tarnijast. Teiseks ilmnis taristu risk, alternatiivsed tarnesuunad ja importvõimalused olid piiratud. Kolmandaks ilmnis poliitiline risk, kus energiasuhted ei olnud eraldatud Venemaa ja Ukraina laiematest välispoliitilistest pingetest. Just nende kolme teguri koosmõju muutis energia Venemaa jaoks tõhusaks survevahendiks.

Samas tuleb arvestada, et kriisi ei saa täielikult taandada geopoliitilisele mõjutamisele. Tuleb siiski silmas pidada, et Gazpromi tegevusel oli ka majanduslik loogika, kuna Ukraina oli saanud varasematel aastatel gaasi turuhinnast madalama hinnaga, mis panevad eelisseisu võrreldes teiste Venemaa gaasi tarbijatega (Stern, 2006). Seetõttu võib kriisi käsitleda nii majanduslike kui geopoliitiliste huvide põimumisena.

2009. aasta kriis

2009. aasta gaasikriis oli juba ulatuslikum ja tõsisemate tagajärgedega kui 2006. aasta kriis (Stern jt, 2009). Konflikt puudutas gaasivõlgnevusi, hinnakujundust, transiiditasusid ja uusi lepingutingimusi Gazpromi ning Naftogazi vahel (Stern jt, 2009). 2009. aasta jaanuaris katkestas Venemaa gaasitarned Ukrainale ning peatus ajutiselt ka märkimisväärne osa gaasitransiidist Euroopa riikidesse (Stern jt, 2009).

Kriisi tulemusena tekkisid mitmes Euroopa riigis energiavarustuse probleemid, mis näitasid, et Venemaa ja Ukraina vaheline energiatüli ei olnud ainult kahepoolne konflikt, vaid puudutas kogu Euroopa energiajulgeolekut (Stern jt, 2009).

2009. aasta kriisi analüüsimisel tuleb samuti arvestada nii majanduslikke kui poliitilisi tegureid. Venemaa rõhutas Ukraina võlgnevusi, lepingulisi vaidlusi ja vajadust kehtestada läbipaistvamad turutingimused (Stern jt, 2009; Lee, 2017). Need argumendid olid osa kriisi formaalsest põhjustest.

Samal ajal toimus kriis olukorras, kus Ukraina sisepoliitika oli ebastabiilne ning riigi lääne-suunaline orientatsioon püsis Venemaa jaoks probleemina (Kuzio, 2010). Seega ei saa kriisi taandada üksnes äri vaidlusele. Tegemist oli konfliktiga, milles majanduslikud nõuded, poliitiline surve ja geopoliitilised eesmärgid põimusid, kuna võrreldes varasemaga nägi Venemaa ohtu Ukraina eraldumises juba suuremas pildis ning lääts hakkas nende mõjusfääri üha lähemale jõudma (Balmaceda, 2013).

Kui 2006. aasta kriis näitas esmakordselt Ukraina energiasõltuvuse poliitilist haavatavust, siis 2009. aasta kriis tõi esile selle haavatavuse rahvusvahelise mõõtme (Stern jt, 2009). Euroopa riikide gaasivarustuse häired võimaldasid Venemaal ja Ukrainal pidada mitte ainult kahepoolset vaidlust, vaid ka kommunikatsioonivõitlust Euroopa avalikkuse ja institutsioonide ees (Youngs, 2009). Venemaa püüdis rõhutada Ukraina ebausaldusväärset transiidiriigina, Ukraina aga Venemaa valmisolekut kasutada energiat poliitilise relvana (Balmaceda, 2013). Selline informatsiooniline mõõde on oluline, sest hübriidmõjutamise puhul ei ole tähtis ainult materiaalse kahju tekitamine, vaid ka narratiivide kujundamine (Pomerantsev & Weiss, 2014).

2009. aasta kriis vastab hübriidsõja tunnustele tugevamalt kui 2006. aasta kriis, kuid ka siin tuleb säilitada analüütiline ettevaatlikkus. Kriis ei olnud hübriidsõda kitsas sõjalises mõttes, sest sellega ei kaasnenud otsest sõjalist tegevust. Küll aga kasutati energiat koos diplomaatilise surve, rahvusvahelise kommunikatsioonivõitluse ja majandusliku haavatavuse ärakasutamisega (Smith Stegen, 2011). Selline vahendite kombinatsioon vastab hübriidmõjutamise loogikale, mille kohaselt kasutatakse mittesõjalisi instrumente vastase poliitilise käitumise mõjutamiseks ja strateegilise positsiooni nõrgestamiseks (Hoffman, 2007).

Ukraina jaoks oli kriisi mõju märkimisväärne, kuna gaasitarnete katkestamine ja hinnasurve mõjutasid tööstust, riigieelarvet ja elanikkonna toimetulekut (Stern jt, 2009). Ukraina energiamahukas majandus oli tundlik hinnatõusude ja tarnehäirete suhtes, mistõttu energiasurve kandus kiiresti üle majanduslikuks ja poliitiliseks surveks (Balmaceda, 2013). See kinnitab energiajulgeoleku teooria põhiväidet: kõrge sõltuvus ühest tarnijast ei ole üksnes majanduslik probleem, vaid võib muutuda riikliku julgeoleku probleemiks (Yergin, 2006).

Lisaks süvendas ka hilisem kriis Euroopa arusaama vajadusest vähendada sõltuvust Ukraina transiidikoridorist ja mitmekesistada gaasitarnete allikaid (Youngs, 2009). See lõi tausta hilisematele Euroopa energiajulgeoleku aruteludele, sealhulgas alternatiivsete ühenduste, LNG-võimekuse ja energialiidu tugevdamise vajadusele (Goldthau & Sitter, 2015). Samal ajal tähendas see Ukrainale vajadust alustada energiapoliitilisi reforme, vähendada gaasitarbimist ja otsida alternatiivseid tarnesuundi (IEA, 2014). Seega oli 2009. aasta kriis pöördepunkt, mis näitas energiasõltuvuse strateegilist hinda nii Ukrainale kui Euroopale laiemalt (Stern jt, 2009).

Küberrünnakud

2015. aasta lõpus läbi viidud Venemaa küberrünnak Ukraina kriitilise taristu vastu kujutas endast ühte esimestest teadaolevatest edukatest küberoperatsioonidest, mille tagajärjel tekkis ulatuslik elektrikatkestus (Lee, Assante & Conway, 2016). Tegemist oli märgilise sündmusega kübersõja arengus, kuna riiklikult toetatud küberrünnakut kasutati geopoliitilise mõjutusvahendina (Rid, 2020). Rünnak oli suunatud kolmele erinevas piirkonnas tegutsenud Ukraina energiaettevõttele ning selle läbiviimisel kombineeriti traditsioonilisi häkkimismeetodeid põhjalike teadmistega tööstuslikest juhtimissüsteemidest (Lee, Assante & Conway, 2016).

Ründajad kasutasid andmepüügimeile, mis sisaldasid nakatunud Microsoft Office'i dokumente, et saada ligipääs energiaettevõtete sisevõrkudele (Case & Slowik, 2016). Selle tulemusena paigaldati süsteemidesse BlackEnergy pahavara, mis võimaldas ründajatel liikuda sisevõrkudes ning omandada administraatoriõigused. Ligipääsu saavutamise järel eemaldati kohalike energiaettevõtete kontroll süsteemide üle, kustutati kõvakettaid ning muudeti mitmed süsteemid töövoimetuks (Lee, Assante & Conway, 2016).

Metoodikas välja toodud hübriidsõja tunnuste põhjal vastavad 2015. aasta sündmused mitmele olulisele indikaatorile (Hoffman, 2007). Esiteks esinesid küberrünnakud paralleelselt teiste mõjutusvormidega, sealhulgas diplomaatilise surve ja Venemaa agressiivse välispoliitikaga pärast Krimmi annekteerimist ning Donbassi konflikti algust (Galeotti, 2016). Teiseks olid erinevad mõjutusvahendid selgelt koordineeritud ning suunatud ühise strateegilise eesmärgi saavutamisele, milleks oli Ukraina sisemise stabiilsuse nõrgestamine ja riigi haavatavuse suurendamine (Rác, 2015). Samuti võib täheldada, et energiapoliitilised ja tehnoloogilised mõjutusvahendid ei esinenud eraldiseisvalt, vaid moodustasid osa laiemast hübriidsõja strateegiast (Hoffman, 2007).

2016. aastal toimunud Venemaa küberrünnakud Ukraina vastu kujutasid endast olulist eskalatsiooni võrreldes varasemate operatsioonidega (Greenberg, 2019). Tuginedes 2015. aasta rünnakute käigus saadud kogemustele, olid 2016. aasta rünnakud tehniliselt keerukamad, automatiseeritumad ning hävitavama iseloomuga (Dragos, 2017). Rünnakud olid suunatud kriitilise taristu, valitsusasutuste, meediakanalite ja finantssektori vastu, mis viitab mitmetasandilise mõjutusstrateegia kasutamisele (Nye, 2017).

Hübriidsõja tunnuste hindamisel vastavad ka 2016. aasta sündmused selgelt metoodikas välja toodud indikaatoritele (Hoffman, 2007). Küberrünnakud toimusid samaaegselt Venemaa jätkuva diplomaatilise, sõjalise ja informatsioonilise survega Ukrainale (Galeotti, 2016). Samuti ilmnis erinevate mõjutusvahendite koordineeritud kasutamine, kus energiasüsteemide vastu suunatud rünnakud toetasid Venemaa laiemat geopoliitilist eesmärki destabiliseerida Ukrainat ning vähendada usaldust riigi institutsioonide vastu (Rácz, 2015). Seetõttu võib energiapoliitiliste ja kübertehnoloogiliste meetmete kasutamist käsitleda osana laiemast hübriidsõja strateegiast (Fridman, Kabernik & Pearce, 2019).

Energia kui geopoliitilise mõjutusvahendi kategooria raames ilmneb, et Venemaa energiapoliitilised otsused olid tihedalt seotud Ukraina välis- ja julgeolekupoliitiliste valikutega (Balmaceda, 2013). Eriti selgelt väljendus see olukordades, kus Ukraina püüdis tugevdada suhteid Euroopa Liidu ja NATO-ga (Smith Stegen, 2011). Metoodikas välja toodud indikaatoritest avaldusid eelkõige tarnete katkestamiste ajastus ning energiapoliitiliste otsuste seostamine Ukraina lääne-suunalise välispoliitikaga (Youngs, 2009). Venemaa energiasurvet kasutati perioodidel, mil Ukraina poliitiline orientatsioon eemaldus Venemaa strateegilistest huvidest (Kuzio, 2010).

Samuti võib täheldada, et Venemaa ametlik retoorika sidus energiapoliitika poliitiliste eesmärkidega (Balmaceda, 2013). Energiatarnete katkestamisi ja hinnamuutusi põhjendati sageli majanduslike argumentidega, kuid nende ajastus ning seotus poliitiliste kriisidega viitab selgelt geopoliitilise mõjutamise eesmärgile (Pirani, Stern & Yafimava, 2009). Seega vastavad energiapoliitilised meetmed mitmele metoodikas välja toodud geopoliitilise mõjutamise indikaatorile (Smith Stegen, 2011).

Energiasõltuvuse kategooria raames ilmneb, et Ukraina sõltuvus Venemaa energiast lõi Venemaale olulise mõjutushoova (Balmaceda, 2013). Venemaa osakaal Ukraina

maagaasiimpordis oli aastaid domineeriv ning Ukraina energiavarustus sõltus märkimisväärselt Venemaa gaasitaristust ja transiidisüsteemist (Stern, 2006). Alternatiivsete tarnijate piiratud olemasolu suurendas Ukraina haavatavust ning muutis energiatarnete katkestused tõhusaks survevahendiks (Umbach, 2010).

Metoodikas välja toodud indikaatorite põhjal võib järeldada, et kõrge energiasõltuvuse tunnused olid selgelt olemas (Cherp & Jewell, 2014). Esiteks oli Venemaa osakaal Ukraina energiaimpordis domineeriv. Teiseks olid alternatiivsed tarnijad piiratud ning Ukraina energiaturu võimekus katkestusi kompenseerida oli ebapiisav. Kolmandaks põhjustasid tarnete katkestused märkimisväärsed majanduslikke ja poliitilisi häireid, mõjutades nii tööstussektorit kui ka elanikkonna igapäevast energiavarustust (Umbach, 2010).

Mõju Ukraina energiajulgeolekule oli märkimisväärne. Energiavarustuse katkestused põhjustasid ulatuslikke häireid nii elanikkonna igapäevaelus kui ka Ukraina majanduses tervikuna (Umbach, 2010). Mõjutatud olid tööstussektor, sideinfrastruktuur ning riiklikud juhtimissüsteemid (Lee, Assante & Conway, 2016). Samuti sundisid kriisid Ukrainat kiirendama energiapoliitilisi reforme ning otsima alternatiivseid energiaallikaid ja tarnijaid (Yafimava, 2019).

Metoodikas määratletud energiajulgeoleku indikaatorite põhjal võib järeldada, et Venemaa energiapoliitilistel ja kübertehnoloogiat puudutavatel mõjutusmeetmetel oli oluline mõju Ukraina riiklikule julgeolekule (Cherp & Jewell, 2014). Energiakatkestused põhjustasid tõsiseid häireid energiavarustuses, mõjutasid Ukraina majanduslikku stabiilsust ning sundisid riiki ümber kujundama oma energiapoliitilisi ja geopoliitilisi valikuid (Yafimava, 2019). Pärast korduvaid kriise hakkas Ukraina vähendama sõltuvust Venemaa energiast ning suurendama koostööd Euroopa energiasüsteemidega.

Kokkuvõtvalt võib analüüsi põhjal järeldada, et Venemaa energiapoliitika Ukraina suhtes ületas tavapärase majanduskoostöö piirid ning omandas selgelt geopoliitilise mõõtme (Balmaceda, 2013). Energiasõltuvust kasutati strateegilise survevahendina olukordades, kus Ukraina poliitiline orientatsioon eemaldus Venemaa huvidest (Kuzio, 2010).

Samal ajal ilmnes, et energiapoliitilised meetmed ei esinenud isoleeritult, vaid olid seotud teiste poliitiliste, sõjaliste, informatsiooniliste ja kübertehnoloogiliste mõjutusvormidega (Fridman, Kabernik & Pearce, 2019). Seetõttu võib Venemaa energiapoliitikat käsitleda olulise osana

laiemast hübriidmõjutamise strateegiast, mille eesmärk oli mõjutada Ukraina poliitilisi otsuseid, destabiliseerida riigi sisemist olukorda ning säilitada Venemaa mõju piirkonnas (Hoffman, 2007).

2014. Krimm

Krimmi annekteerimine 2014. aastal kujutas endast olulist pöördepunkti Ukraina energiapoliitikas ning laiemalt riigi julgeoleku- ja välispoliitilises orientatsioonis (Mearsheimer, 2014; Oksamytna, 2023). Pärast Venemaa tegevust Krimmis ning relvakonflikti puhkemist Ida-Ukrainas, hakkas Ukraina käsitlema energiasõltuvust Venemaast mitte üksnes majandusliku, vaid ka strateegilise julgeolekuriskina (Siddi, 2018). Kui enne 2014. aastat sõltus Ukraina suurel määral Venemaa maagaasiimpordist ja Venemaa kontrollitavast energiataristust, siis pärast annekteerimist kujunes Ukraina energiapoliitika keskseks eesmärgiks sõltuvuse vähendamine ning energiasüsteemi ümberorienteerimine Euroopa suunal (Yafimava, 2011; Siddi, 2018).

2014. aasta järel muutus Ukraina energiajulgeoleku käsitus kvalitatiivselt. Kui varasematel aastatel käsitleti Venemaa gaasitarinetest sõltumist peamiselt majandusliku ja hinnapoliitilise probleemina, siis pärast Krimmi annekteerimist tõlgendati seda üha enam riikliku julgeolekuohuna (Cherp & Jewell, 2014). Ukraina vastus ei seisnenud ainult uute tarnijate otsimises, vaid energiapoliitika strateegilises ümberorienteerimises Euroopa suunas (Goldthau & Sitter, 2015). Tarned Slovakiast, Poolast ja Ungarist vähendasid Gazpromi otsest lepingulist mõjuvõimu Ukraina üle, isegi juhul kui osa gaasist pärines algselt Venemaalt (Yafimava, 2011).

Energia kui geopoliitilise mõjutusvahendi kasutamine muutus pärast Krimmi annekteerimist senisest nähtavamaks (Smith Stegen, 2011). Venemaa oli juba varasematel aastatel kasutanud gaasitarnete katkestamist ja hinnapoliitikat survemeetmena, kuid 2014. aasta sündmused kinnitasid, et energiapoliitilised otsused olid seotud Venemaa laiemate välis- ja julgeolekupoliitiliste eesmärkidega (Balmaceda, 2013).

Ukraina Euroopa Liidu ja NATO suunaline poliitiline orientatsioon langes ajaliselt kokku Venemaa energiasurve tugevnemisega (Kuzio, 2010; Mearsheimer, 2014). Venemaa ametlik retoorika käsitles sageli energialepinguid ja gaasihindu osana laiematest poliitilistest suhetest ning energiapoliitiliste otsustega kaasnesid kaudsed poliitilised nõudmised Ukraina välispoliitiliste valikute mõjutamiseks (Youngs, 2009; Smith Stegen, 2011).

Ukraina energiasõltuvuse hindamisel võib täheldada mitut kõrgele sõltuvusele viitavat indikaatorit (Le Coq & Paltseva, 2009; Yergin, 2006). Enne 2014. aastat moodustas Venemaa domineeriva osa Ukraina maagaasiimpordist ning alternatiivsete tarnijate võimalused olid piiratud (Stern, 2006). Ukraina energiavarustus sõltus otseselt Venemaa gaasitaristust ja transiidisüsteemist, mis pärines suuresti nõukogudeaegsest infrastruktuurist (Balmaceda, 2013). Lisaks reguleerisid energiakoostööd pikaajalised gaasilepingud Gazpromiga, mille tingimused olid Ukrainale sageli majanduslikult ebasoodsad (Pirani, Stern & Yafimava, 2009).

Energiahindade tõus avaldas tugevat mõju Ukraina majanduslikule olukorrale, kuna Ukraina majandus oli energiamahukas ning sõltus suurel määral maagaasist nii tööstuses kui ka kodumajapidamistes (Umbach, 2010). Samuti oli Ukraina energiaturu võimekus tarnete katkestusi kompenseerida piiratud, mistõttu põhjustasid gaasitarnete häired ulatuslikke majanduslikke ja poliitilisi probleeme (Cherp & Jewell, 2014).

Pärast Krimmi annekteerimist alustas Ukraina aktiivset energiapoliitilist ümberorienteerumist (Kuzemko et al. 2022). Üheks olulisemaks sammuks kujunes otsese Vene maagaasi impordi vähendamine ja hilisem lõpetamine. Ukraina suurendas gaasi impordi Euroopa riikidest, kasutades niinimetatud reverse-flow süsteemi Slovakkia, Poola ja Ungari kaudu (Goldthau & Sitter, 2015). Kuigi osa sellest gaasist pärines algselt samuti Venemaalt, vähendas Euroopa vahendajate kasutamine Ukraina otsesest sõltuvust Gazpromist ning Venemaa poliitilisest mõjutusvõimest (Kuzemko et al. 2022). 2015. aastal lõpetas Ukraina otsese gaasiostu Venemaalt täielikult, mis tähistas olulist muutust riigi energiapoliitikas.

Lisaks tarnijate mitmekesistamisele keskendus Ukraina energiatõhususe suurendamisele ja energiatarbimise vähendamisele. Energiasektoris alustati reformidega, mille eesmärk oli liberaliseerida energiaturgu, vähendada riiklikke subsiidiume ning viia energiahinnad enam vastavusse turupõhiste mehhanismidega (Filippini & Srinivasan, 2024).

Samuti suurenes tähelepanu taastuvenergia arendamisele, et vähendada sõltuvust fossiilkütustest ja välismaistest energiaallikatest (Wang, Li & Zhang, 2024). Ukraina energiapoliitika hakkas järjest enam lähtuma Euroopa Liidu energiapoliitilistest standarditest ja regulatsioonidest (Goldthau & Sitter, 2015).

Hübriidsõja tunnuste analüüsimisel võib täheldada, et energiapoliitilised meetmed ei esinenud eraldiseisvalt, vaid olid seotud teiste mõjutusvormidega (Hoffman, 2007; Renz, 2016).

Energiapoliitiline surve toimus samaaegselt diplomaatilise surve, informatsiooniliste mõjutusoperatsioonide ja sõjalise eskalatsiooniga Krimmis ning Ida-Ukrainas (Sazonov et al., 2020).

Selle põhjal võib öelda, et Venemaa kasutas energiapoliitikat osana laiemast strateegilisest mõjutusmehhanismist, mille eesmärk oli säilitada mõju Ukraina üle ja takistada selle lõimumist lääneriikidega (Siddi, 2018; Oksamytna, 2023). Kuigi energiakriiside perioodil ei olnud kõik mõjutusvormid alati otseselt koordineeritud, toetasid need ühist geopoliitilist eesmärki (Hoffman, 2007).

Krimmi annekteerimise mõju tõi endaga kaasa nergiavarustuse katkestuste riski, kõrged energiahinnad ja sõltuvus Venemaa taristust sundisid Ukrainat läbi viima ulatuslikke energiapoliitilisi reforme (Kuzemko et al. 2022). Samuti mõjutasid need sündmused Ukraina välis- ja julgeolekupoliitilisi valikuid, tugevdades riigi Euroopa-suunalist orientatsiooni (Mearsheimer, 2014). Seega võib järeldada, et 2014. aasta sündmused kiirendasid Ukraina energiapoliitilist ümberkujundamist ning vähendasid üha enam Venemaa mõju Ukraina energiasektoris.

Järeldus

Käesoleva uurimuse põhjal võib järeldada, et Venemaa energiapoliitika täitis uuritava perioodil lisaks majanduslikule funktsioonile ka geopoliitilise mõjutusvahendi rolli. Analüüsitud juhtumite põhjal võib öelda, et energiasõltuvus suurendas Ukraina haavatavust olukordades, kus poliitilised suhted Venemaaga halvenesid.

Samas näitab uurimus, et energiapoliitilisi konflikte ei saa käsitleda üksnes geopoliitiliste või üksnes majanduslike vaidlustena, vaid pigem nende kahe mõõtme põimumisena. Lisaks tuleb rõhutada, et energiasurve ei võrdu automaatselt hübriidsõjaga. 2006. aasta kriis oli eelkõige geopoliitilise energiasurve juhtum, millel olid hübriidmõjutamise elemendid. 2009. aasta kriis näitas tugevamat seost energia, diplomaatilise surve ja informatsioonilise võitluse vahel.

Kõige selgemalt seostub energia hübriidsõja raamistikuga aga 2014. aasta järgses perioodis, mil energiapoliitiline surve toimus paralleelselt sõjalise agressiooni, informatsiooniliste mõjutusoperatsioonide, diplomaatilise surve ja küberrünnakutega.

Venemaa kasutas Ukraina energiasõltuvust strateegilise mõjutusvahendina, kuid selle mõju vähenes aja jooksul Ukraina vastu meetmete tõttu. Otsese Vene gaasiimpordi lõpetamine, Euroopa-suunaliste tarnete arendamine, energiaturu reformid ja küberjulgeoleku tugevdamine vähendasid Ukraina haavatavust. Seega ei olnud Ukraina üksnes passiivne mõjutamise objekt, vaid kujundas oma energiajulgeolekut ümber viisil, mis vähendas Venemaa survevõimalusi.

Võrdlevalt võib järeldada, et Venemaa tegevus Ukraina suhtes liikus ajas kasvava hübriidsuse suunas. 2006. aastal domineeris majanduslik ja geopoliitiline surve, 2009. aastal lisandus tugevam rahvusvaheline ja informatsiooniline mõõde, 2014. aasta järel seoti energia otsesemalt sõjalise konflikti ja julgeolekupoliitilise vastasseisuga ning hilisemad küberrünnakud laiendasid energiavaldkonna mõjutamise tehnoloogilisse ulatust.

Kokkuvõtvalt kinnitab Ukraina juhtum, et energia võib kaasaegsetes rahvusvahelistes suhetes toimida nii majandusliku ressursi, geopoliitilise survevahendi kui ka hübriidmõjutamise instrumendina. Venemaa-Ukraina energiasuhete areng näitab, et energiajulgeolek ei ole pelgalt tehniline või turupõhine küsimus, vaid otseselt seotud riigi suveräänsuse, välispoliitilise orientatsiooni ja julgeolekupoliitilise vastupanuvõimega

Kokkuvõte

Bakalaureusetöö eesmärk oli analüüsida, kuidas kasutas Venemaa energiapoliitikat Ukraina mõjutamiseks aastatel 2004–2022 ning millist rolli mängis energia Venemaa laiemas geopoliitilises mõjutustegevuses. Töö keskendus küsimusele, mil määral võimaldas Ukraina suur energiasõltuvus Venemaal avaldada Ukrainale poliitilist ja majanduslikku survet ning kuidas seostusid energiapoliitilised meetmed teiste hübriidmõjutamise vormidega.

Töö teoreetiline raamistik tugines energiajulgeoleku ja hübriidsõja käsitlustele. Energiajulgeoleku vaatenurgast lähtuti seisukohast, et riigi haavatavus suureneb olukorras, kus energiavarustus sõltub suurel määral ühest tarnijast ning alternatiivseid võimalusi on vähe. Hübriidsõja käsitlused võimaldasid aga analüüsida, kuidas energiapoliitilisi meetmeid saab kasutada koos teiste mittesõjaliste mõjutusvahenditega, näiteks diplomaatilise surve, infooperatsioonide ja küberrünnakutega.

Töö keskne teoreetiline lähtekoht oli, et energia ei ole rahvusvahelistes suhetes ainult majanduslik ressurss, vaid võib kujuneda ka geopoliitilise mõjuvahendina oluliseks strateegiliseks instrumendiks.

Metoodiliselt oli tegemist kvalitatiivse juhtumiuuringuga, mille käigus analüüsiti Venemaa ja Ukraina energiasuhteid ning peamisi energiakonflikte aastatel 2004–2022. Empiirilises osas kasutati kvalitatiivset sisuanalüüsi ning uurimuses tugineti teadusartiklitele, rahvusvaheliste organisatsioonide raportitele, poliitikaanalüüsidele ja ekspertide hinnangutele. Analüüs keskendus Ukraina energiasõltuvusele, 2006. ja 2009. aasta gaasikriisidele ning 2015.–2016. aasta küberrünnakutele Ukraina energiataristu vastu.

Töö tulemustest selgus, et Ukraina sõltuvus Venemaa maagaasist kujunes pärast Nõukogude Liidu lagunemist väga suureks ning sellest sai oluline julgeolekuprobleem. Kuna Ukraina energiataristu oli ajalooliselt seotud Venemaa süsteemiga ning enne 2014. aastat pärines suurem osa Ukraina gaasiimpordist Venemaalt. Sellest tulenevalt oli Venemaal võimalik kasutada energiat mõjuvahendina olukordades, kus kahe riigi poliitilised suhted halvenesid.

2006. ja 2009. aasta gaasikriiside analüüs näitas, et tegemist ei olnud ainult tavapärase majanduslike vaidlustega. Kuigi Venemaa põhjendas hinnatõuse ja tarnete katkestamist

majanduslike põhjustega, langesid need kriisid kokku perioodidega, mil Ukraina liikus järjest enam Euroopa Liidu ja NATO suunas.

Analüüsist ilmnes, et energiapoliitilised meetmed võimaldasid Venemaal avaldada Ukrainale survet viisil, mis mõjutas nii riigi majandust kui ka poliitilist olukorda. Samas näitas töö ka seda, et kriise ei saa seletada ainult geopoliitilise mõjutamisega, sest nende taustal olid olemas ka reaalsed hinnavaidlused ja lepingulised probleemid. Seetõttu kujunesid Venemaa ja Ukraina energiakonfliktid poliitiliste ja majanduslike huvide kombinatsioonina.

Oluliseks osaks oli ka 2015. ja 2016. aasta küberrünnakud Ukraina energiataristu vastu. Need rünnakud näitasid, et energiajulgeolek ei tähenda ainult ligipääsu energiaressurssidele, vaid hõlmab ka kriitilise taristu kaitset. Küberrünnakute tulemusena tekkisid Ukrainas elektrikatkestused ning esile tuli energiataristu haavatavus. Analüüs näitas, et pärast 2014. aastat muutus Venemaa mõjutustegevus järjest mitmekesisemaks ning energiapoliitilisi meetmeid kasutati üha tihedamalt koos teiste hübriidmõjutamise vormidega.

Töö põhjal võib järeldada, et Venemaa energiapoliitika täitis uuritava perioodil lisaks majanduslikule funktsioonile ka geopoliitilise mõjutusvahendi rolli. Energia võimaldas Venemaal avaldada Ukrainale survet ilma otsese sõjalise konfliktita ning mõjutada Ukraina poliitilist ja majanduslikku stabiilsust. Samas näitas uurimus, et energiapoliitilisi konflikte ei saa käsitleda ainult geopoliitiliste või ainult majanduslike vaidlustena, sest tegelikkuses olid need omavahel tihedalt seotud.

Uurimusest ilmnes ka, et energiasõltuvus võib kujuneda tõsiseks julgeolekuriskiks. Ukraina näide näitab, et olukorras, kus riik sõltub suurel määral ühest energia tarnijast, võib energia muutuda poliitilise survevahendina väga efektiivseks. Seetõttu tõi töö esile energiajulgeoleku ja tarneallikate mitmekesistamise olulisuse nii Ukraina kui ka Euroopa jaoks laiemalt.

Kokkuvõttes näitas uurimus, et Venemaa energiapoliitika muutus ajas järjest süsteemsemaks ning energiat kasutati üha rohkem osana laiemast geopoliitilisest mõjutustegevusest. Energia roll ei piirdunud enam ainult majanduslike küsimustega, vaid sellest kujunes oluline osa Venemaa ja Ukraina vahelisest laiemast poliitilisest ja julgeolekualasest vastasseisust.

Allikad

Aria, N. 2025. "The Strategic Logic Behind the Foreign Policies of Great Powers." *Panoply Journal of International Relations* 4 (1): 22–39.

Balmaceda, Margarita M. 2013. *The Politics of Energy Dependency: Ukraine, Belarus, and Lithuania Between Domestic Oligarchs and Russian Pressure*. Toronto: University of Toronto Press.

Biersack, J., and S. O’Lear. 2014. "The Geopolitics of Russia’s Annexation of Crimea: Narratives, Identity, Silences, and Energy." *Eurasian Geography and Economics* 55 (3): 247–269.

Bilal, M. 2021. "Hybrid Warfare: New Threats, Complexity, and ‘Trust’ as the Antidote." *Journal of Strategic Security* 14 (1): 129–145.

Case, David, & Joe Slowik. 2016. *Analysis of the Cyber Attack on the Ukrainian Power Grid*. Hanover, MD: Dragos.

Cherp, A., & J. Jewell. 2014. "The Concept of Energy Security: Beyond the Four As." *Energy Policy* 75: 415–421.

Dreger, C., K. A. Kholodilin, D. Ulbricht, & J. Fidrmuc. 2016. "Between the Hammer and the Anvil: The Impact of Economic Sanctions and Oil Prices on Russia’s Ruble." *Journal of Comparative Economics* 44 (2): 295–308.

Eberle, J., & J. Daniel. 2022. "Anxiety Geopolitics: Hybrid Warfare, Civilisational Geopolitics, and the Janus-Faced Politics of Anxiety." *Political Geography* 92.

Filippini, M., & S. Srinivasan. 2024. *An Introduction to Energy Economics and Policy*. Cambridge: Cambridge University Press.

Financial Times. 2018. "Russia and Ukraine Clash Again Over Gas Supplies." *Financial Times*, March.

Fridman, Ofer, Vitaly Kabernik, and James C. Pearce, eds. 2019. *Hybrid Conflicts and Information Warfare: New Labels, Old Politics*. Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers.

Galeotti, Mark. 2016. "Hybrid, Ambiguous, and Non-Linear? How New Is Russia’s ‘New Way of War’?" *Small Wars & Insurgencies* 27 (2): 282–301.

- Goldthau, A., and N. Sitter. 2015. "Soft Power with a Hard Edge: EU Policy Tools and Energy Security." *Review of International Political Economy* 22 (5): 941–965.
- Greenberg, Andy. 2019. *Sandworm: A New Era of Cyberwar and the Hunt for the Kremlin's Most Dangerous Hackers*. New York: Doubleday.
- Hoffman, F. G. 2007. *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*. Arlington, VA: Potomac Institute for Policy Studies.
- Hoffman, F. G. 2010. "'Hybrid Threats': Neither Omnipotent Nor Unbeatable." *Orbis* 54 (3): 441–455.
- Holub-Iwan, J., and K. Puzsko. 2025. "Energy Security and Effectivity of Energy Companies." *Scientific Papers of Silesian University of Technology* 241: 177–190.
- International Energy Agency (IEA). 2024. "Energy Efficiency 2024 – Executive Summary." Kasutatud 13.04.2026.
- Johnson, R. 2017. "Hybrid War and its Counter-Measures: A Strategic Approach." *The Changing Character of War Centre, University of Oxford* 29: 141–163.
- Kokoshin, A. A. 2018. "The 'Hybrid War' Phenomenon in the Coercive Component of Current World Politics." *Herald of the Russian Academy of Sciences* 88 (5): 313–319.
- Kuzemko, C., M. Blondeel, C. Dupont, and M. C. Brisbois. 2022. "Rethinking Energy Geopolitics: Towards a Political Economy of Energy Transitions." *Geopolitics* 27 (2): 1–32.
- Kuzio, Taras. 2010. "Nationalism, Identity and Geopolitics in Russia and Ukraine." *Problems of Post-Communism* 57 (6): 3–15.
- Le Coq, C., and E. Paltseva. 2009. "Measuring the Security of External Energy Supply in the European Union." *Energy Policy* 37 (11): 4474–4481.
- Lee, Robert M., Michael J. Assante, and Tim Conway. 2016. *Analysis of the Cyber Attack on the Ukrainian Power Grid*. Bethesda, MD: SANS Industrial Control Systems.
- Lee, Y. 2017. "Interdependence, Issue Importance, and the 2009 Russia-Ukraine Gas Conflict." *Energy Policy* 102: 199–209.

- Marovic, J. 2019. "Disinformation and Propaganda in Hybrid Warfare." *Connections: The Quarterly Journal* 18 (1): 7–24.
- Mearsheimer, J. J. 2014. "Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault: The Liberal Delusions That Provoked Putin." *Foreign Affairs* 93 (5): 77–89.
- Nye, Joseph S. 2017. "Deterrence and Dissuasion in Cyberspace." *International Security* 41 (3): 44–71.
- Oksamytna, K. 2023. "Imperialism, Supremacy, and the Russian Invasion of Ukraine." *Journal of Soviet and Post-Soviet Politics and Society* 9 (2): 45–67.
- Pysmensky, Y. 2017. "The Phenomenon of Journalism-related Crimes Under the Circumstances of Hybrid War in Ukraine." *Croatian International Relations Review* 80: 155–185.
- Rácz, András. 2015. *Russia's Hybrid War in Ukraine: Breaking the Enemy's Ability to Resist*. Helsinki: Finnish Institute of International Affairs.
- Renz, B. 2016. "Russia and 'Hybrid Warfare'." *Contemporary Politics* 22 (3): 283–300.
- Rid, Thomas. 2020. *Active Measures: The Secret History of Disinformation and Political Warfare*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Sazonov, V., A. Baidina, H. Mölder, V. Sazonova, and P. Potjomkina. 2020. "Russian Information Operations Against the Ukrainian State and Defence Forces." *Journal on Baltic Security* 6 (1): 5–28.
- Siddi, M. 2018. "The Role of Power in EU-Russia Energy Relations: The Interplay Between Markets and Geopolitics."
- Simola, H., & L. Solanko. 2014. "Gas Once Again a Bone of Contention Between Russia and Ukraine." 5: 1–8.
- Singer, P. W., and Allan Friedman. 2014. *Cybersecurity and Cyberwar: What Everyone Needs to Know*. Oxford: Oxford University Press.
- Smith Stegen, K. 2011. "Deconstructing the 'Energy Weapon': Russia's Threat to Europe as Case Study." *Energy Policy* 39 (10): 6505–6513.

- Stern, J. 2006. "The Russian-Ukrainian Gas Crisis of January 2006." *Asia-Pacific Review* 13 (1): 32–59.
- Stern, J., S. Pirani, & K. Yafimava. 2009. *The Russo-Ukrainian Gas Dispute of January 2009: A Comprehensive Assessment*. Oxford: Oxford Institute for Energy Studies.
- Umbach, Frank. 2010. "Global Energy Security and the Implications for the EU." *Energy Policy* 38 (3): 1229–1240.
- Wang, Q., Y. Li, and M. Zhang. 2024. "Geopolitical Risks and Energy Transition: The Impact of Environmental Regulations and Green Innovation." *Humanities and Social Sciences Communications* 11.
- Wolczuk, K. 2016. "Managing the Flows of Gas and Rules: Ukraine Between the EU and Russia." *Eurasian Geography and Economics* 57 (1): 113–137.
- Yakymchuk, A., and M. Rataj. 2025. "Managing Energy Security in Time of War – An Analysis of the Ukrainian Experience." 239: 667–684.
- Yafimava, K. 2011. *The Transit Dimension of EU Energy Security: Russian Gas Transit Across Ukraine, Belarus, and Moldova*. Oxford: Oxford Institute for Energy Studies.
- Yergin, D. 2006. "Ensuring Energy Security." *Foreign Affairs* 85 (2): 69–82.
- Youngs, R. 2009. *Energy Security: Europe's New Foreign Policy Challenge*. London: Routledge.
- Zabyelina, Y., & I. Kustova. 2015. "Energy and Conflict: Security Outsourcing in the Protection of Critical Energy Infrastructures." *Cooperation & Conflict*, 50 (4): 531–549.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Kristo Lepp ,
(*autori nimi*)

annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose

Poliitilistest erimeelsustest tekkinud energiamajanduslikud probleemid kahe riigi ,
vahel- Ukraina ja Venemaa näitel / Energy-related economic problems arising
from political disagreements between two countries — the case of Ukraine and
Russia

(*lõputöö pealkiri*)

mille juhendaja(d) on Raul Toomla ,
(*juhendaja nimi*)

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada Tartu Ülikooli digitaalarhiivi
kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;

annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli
veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND
4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab
luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;

olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;

kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete
kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

autori nimi Kristo Lepp
pp.kk.aaaa 18.05.26